

УДК [631.15:338.512]:633.11(477+4)

Х. М. Бадалов,
здобувач кафедри фінансів,
Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РІВНЯ СОБІВАРТОСТІ ЗЕРНОВИХ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ ТА США

Kh. Badalov,
competitor of Chair of Finance, Kharkiv national agrarian university named after V.V. Dokuchaev

THE CURRENT STATE AND TRENDS OF COST PRICE OF CEREALS IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE AND THE USA

У статті проведено дослідження сучасного рівня та тенденцій зміни собівартості продукції зернових культур у сільськогосподарських підприємствах України і фермах США з позицій оцінки конкурентних переваг вітчизняних підприємств на світовому ринку зерна та пошуку можливостей їх поліпшення. Проведено порівняльний аналіз сучасного рівня собівартості основних видів продукції зернових культур в Україні та США і виявлено, що в Україні він є нижчим. Це доводить наявність міжнародних конкурентних переваг вітчизняних підприємств, що дозволяє Україні займати своє місце серед країн-експортерів. У процесі дослідження тенденцій зміни рівня собівартості зернових доведено, що у США він має тенденцію до поступового зростання, проте в Україні цей процес відбувається значно швидше, що свідчить про послаблення міжнародних конкурентних позицій. Для укріплення і підтримання стабільно високого рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку вітчизняним сільськогосподарським підприємствам вкрай важливо здійснювати пошук шляхів оптимізації собівартості, найбільш ефективною структури витрат у процесі інтенсифікації виробництва.

The article studies the current level and trends in the prime cost of production of cereal crops in agricultural enterprises in Ukraine and farms USA with position estimation the competitive advantages of domestic companies the world grain market and finding opportunities for improvement. A comparative analysis of the current prime cost of major products of cereals in Ukraine and the United States and found that in Ukraine it is lower. This proves the existence of international competitive advantages of domestic enterprises that allows Ukraine to take its place among exporting countries. The study of trends in the cost price of grain is showing that in the US it tends to gradually increase, but in Ukraine this process is much faster, indicating a weakening of the international competitive position.

Ключові слова: собівартість, міжнародна конкурентоспроможність, конкурентні переваги у витратах, експорт зерна, структура витрат.

Key words: prime cost, international competitiveness, competitive advantages in cost, the export of grain, the structure of expenditures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство є провідною галуззю національної економіки України, запорукою її продовольчої безпеки та міжнародної конкурентоспроможності. Прагнення України до європейської інтеграції та ринкові механізми регулювання підприємництва вимагають нових методів управління і способів ведення господарської діяльності для забезпечення конкурентоспроможності і прибутковості сільського господарства. За таких умов важливого значення набуває аналіз сучасного рівня собівартості вітчизняних сільськогосподарських підприємств у порівнянні з провідними експортерами сільськогосподарської продукції

та пошук напрямів зниження витрат. Досягнення конкурентних переваг у витратах є одним з важливих напрямів укріплення позицій вітчизняних сільськогосподарських підприємств на світовому ринку і розв'язання цього завдання нині набуває особливої актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питаннями підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячені праці таких учених, як: О.В. Білик [1], Г.М. Гринишин [2], В.О. Олійник [3] та ін. Проте, беручи до уваги напрацьований досвід, недостатньо дослідженою залишається про-

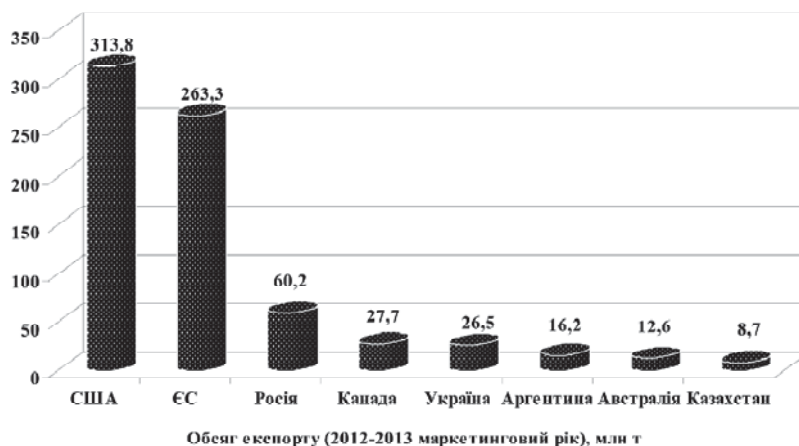

Рис. 1. Найбільші експортери зерна в світі (2012–2013 м.р.), млн т

Джерело: побудовано автором на основі [5].

блема оцінки рівня собівартості продукції рослинництва, зокрема зернових, у порівнянні з іншими країнами-експортерами для аналізу конкурентних переваг вітчизняних сільгосптоваровиробників.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження сучасного стану та тенденцій рівня собівартості зернових у сільськогосподарських підприємствах України та фермах США, аналіз можливостей досягнення конкурентних переваг у витратах та пошук напрямів підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на світовому ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Продукція АПК традиційно займає вагоме місце у формуванні експортного потенціалу України, причому, починаючи з 2000 р., намітилася стійка тенденція до зростання агропродовольчого експорту. Слід зазначити, що впродовж останніх років частка продукції АПК у середньому становила 14,65 % у загальній структурі експорту України, посідаючи друге місце після металургійної продукції [1].

Обсяг експорту сільськогосподарської продукції у 2013 р. досяг рівня 17 млрд дол. США, зокрема експорт продукції рослинництва майже 8,9 млрд дол. США, або 51,2 % усього експорту. Порівняно з 2012 р. обсяг експорту рослинницької продукції знизився на 3,8 %. У 2013 р. загальна сума експорту зернових культур становила 6,37 млрд дол. США, що менше на 9,1 %, ніж у попередньому році [4]. Однак потенційні можливості України щодо експорту сільськогосподарської продукції набагато більші. Поки що аграрний експортний потенціал України ре-

алізується не в повній мірі, що пояснюється недостатньою її інтегрованістю у світовий аграрний ринок. Про це свідчить низька питома вага експорту у вартості валової продукції сільськогосподарства, яка становить 12 %, тоді як, наприклад, у Польщі й Угорщині цей показник становить 25 %, а в Німеччині — понад 50 % [3].

Зниження експорту зумовлене цілою низкою факторів, серед яких чільне місце належить нестабільним економіко-політичним умовам господарювання підприємств. Але не варто забувати й про роль технологічного чинника, який визначає рівень витрат і собівартості продукції, що безпосередньо впливає на суму отриманого прибутку. Сільськогосподарські підприємства для укріплення власних конкурентних позицій обов'язково повинні зосереджувати свою увагу на оптимізації витрат виробництва та собівартості продукції.

У сучасних умовах на світовому ринку на зміну ціновій конкуренції прийшла нецінова, тобто конкуренція технічного та якісного рівня продукції. У конкурентній боротьбі за ринки збуту перемагає не той, хто пропонує нижчі ціни, а той, хто пропонує вищу якість, оскільки продукція з кращою якістю значно ефективніша у використанні. Але при цьому роль ціни не зменшується, вона завжди була й буде виступати найвпливовішим критерієм максимізації прибутку [2]. Таким чином, оптимізація витрат і собівартості має здійснюватися з урахуванням її якості. В цьому відношенні показовим є досвід розвинених країн у формуванні структури витрат, управлінні співвідношенням окремих елементів затрат з метою отримання найбільшого фінансового результату.

Поряд з США та ЄС Україна входить до восьми найбільших світових експортерів зерна (рис. 1).

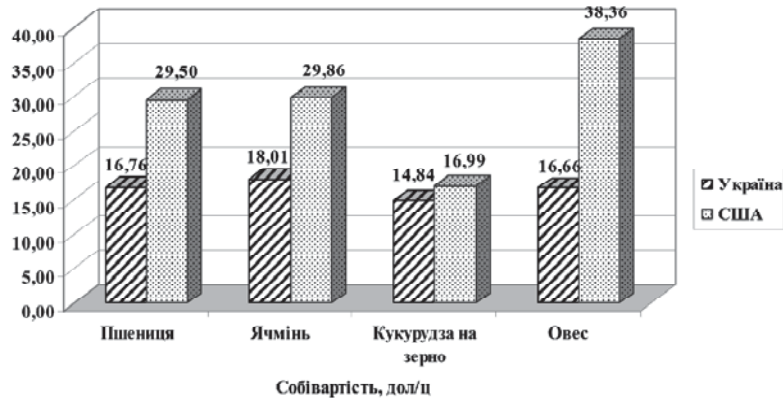

Рис. 2. Собівартість зернових у США і Україні в 2013 рр., дол. / ц

Джерело: побудовано автором на основі [4; 6].

У 2012—2013 маркетинговому році Україна експортувала 26,5 млн т зерна і була серед п'ятірки лідерів. Експорт США склав 313,8 млн т, ЄС — 263,3 млн т, Росії — 60,2 млн т. За прогнозом Міжнародної зернової ради, у 2014—2015 м.р. Україна збільшить експорт зерна до 29,4 млн т.

Провідним експортером зерна є США, тож порівнюємо собівартість зернових в США і Україні (рис. 2).

Отже, можна зробити висновок, що собівартість зернових культур у вітчизняних сільськогосподарських підприємств нижча, ніж на фермах США. З досліджених культур, у 2013 р. найбільш високу собівартість у США має овес — 38,36 дол./га, а собівартість вівса в Україні нижча у 2,3 раза і становить 16,66 дол./га. Собівартість пшениці в Україні є нижчою у 1,76 раза порівняно з США, ячменю — в 1,66 раза.

Науковці відзначають, що в сучасній економіці в світі існує тенденція до поступового зростання рівня собівартості на фоні запровадження досягнень НТП у господарську діяльність підприємств і ці процеси можна прослідкувати розглянувши динаміку рівня собівартості зерна різних видів у США з 1975 по 2013 рр. (рис. 3).

Собівартість усіх представлених видів продукції має тенденцію до зростання. Рівень собівартості зерна пшениці з 1998 р. зростав досить швидкими темпами і останніми роками попри досить високі коливання

продовжує збільшуватися. Починаючи з 2003 р. стрімко зростала собівартість ячменю, з 2005 р. значно прискорилися темпи зростання собівартості вівса. Собівартість кукурудзи на зерно у 2013 р. суттєво знизилася порівняно з попереднім роком, що може бути зумовлено більш сприятливими природно-кліматичними умовами для її вирощування. Серед видів зернової продукції найменшою є собівартість сорго. Щорічний темп приросту собівартості сорго теж є найбільш повільним. Однією з причин цього є висока урожайність, засухостійкість, невибагливість до ґрунтів і умов вирощування.

Для більш глибокого аналізу необхідно дослідити, за рахунок яких саме витрат у вітчизняних сільськогосподарських підприємствах досягається більш низька собівартість (табл. 1).

Порівнюючи обсяги і структуру витрат за статтями на 1 га пшениці в Україні та США

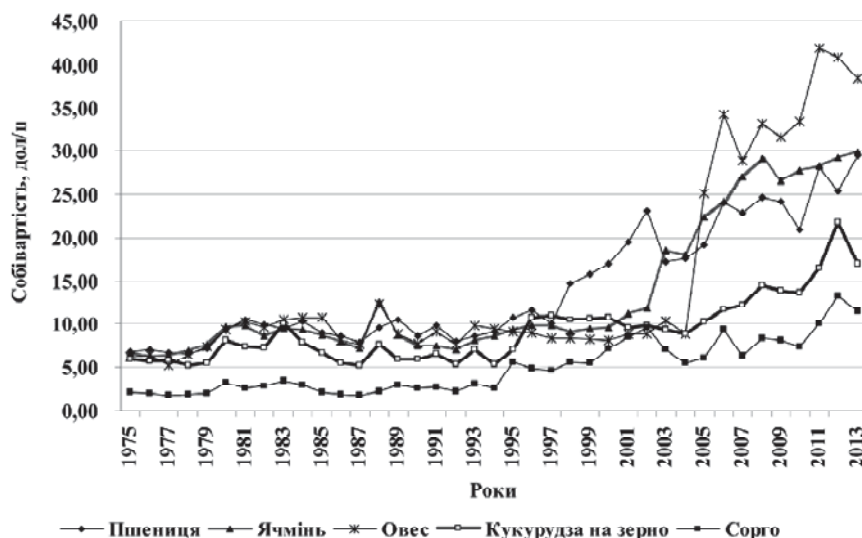

Рис. 3. Тенденції зміни рівня собівартості окремих видів продукції зернових культур в фермах США за 1975—2013 рр., дол. / га

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Таблиця 1. Витрати на 1 га пшениці в Україні та США у 2013 р., дол. / га

Елементи витрат	Витрати, дол./га		Структура, %	
	США	Україна	США	Україна
Операційні витрати, дол./га:				
Насіння	39,69	53,90	5,1	10,4
Добрива 2 /	114,04	107,58	14,8	20,7
Хімічні препарати	35,14	0,00	4,6	0,0
Витрати на митні операції	26,17	0,00	3,4	0,0
Паливо, мастильні матеріали і електроенергія	47,89	66,20	6,2	12,7
Ремонт	52,07	0,00	6,8	0,0
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій	0,00	43,97	0,0	8,4
Інші змінні витрати	1,53	66,84	0,2	12,8
Відсотки по операційній діяльності	0,15	0,00	0,0	0,0
Всього операційні витрати	316,67	338,49	41,1	65,0
Розподілені накладні витрати, дол./га:			0,0	0,0
Наймана праця	5,39	35,16	0,7	6,8
Альтернативні витрати неоплачуваної праці	42,97	0,00	5,6	0,0
Відшкодування капіталу, втіленого в машини та обладнання (амортизація)	205,00	31,23	26,6	6,0
Витрати на землю (орендна плата)	157,41	0,00	20,4	0,0
Податки і страхування	15,99	12,76	2,1	2,5
Загальногосподарські витрати (інші розподілені накладні витрати)	27,63	102,80	3,6	19,8
Всього розподілених накладних витрат	454,38	181,95	58,9	35,0
Всього витрат	771,04	520,44	100,0	100,0

Джерело: [4; 6].

можна помітити вагомі відмінності. Загальний обсяг витрат на 1 га пшениці у вітчизняних підприємств нижчий, ніж у господарств США. В 2013 р. витрати становили 520,44 грн./га, що на 32,5 % менше від рівня витрат у США. Вітчизняні сільськогосподарські підприємства витрачають на насіння 53,9 дол./га, що становить 10,4 % від загального обсягу витрат. Натомість у США на насіння в середньому витрачається 39,69 дол./га, що становить 5,1 % витрат. Витрати на добрива в грошовому вимірнику знаходяться майже на одному рівні, проте частка добрив у витратах українських підприємств є вищою, ніж у США — 20,7 %. Витрати на паливно-мастильні матеріали, вірогідно, через більш високі ціни на них, в Україні є більшими — 66,2 дол./га та 12,7 % у витратах, а в США їх частка становить 6,2 % у витратах.

У фермах США окремими статтями витрат виділяють хімічні препарати, витрати на митні операції, ремонт обладнання, які у витратах становлять відповідно 4,6, 3,4 та 6,8 %. В Україні окремо ці статті не відображаються, але можна припустити, що такі витрати можуть бути відображені по статтях "Послуги сторонніх організацій" (8,4 %) та "Інші змінні витрати" (12,8 %). Операційні витрати займають 41,1 % загальної суми витрат на вирощування пшениці у США, в Україні — 65,0 %. За вітчизняною методикою до операційних витрат

відноситься також заробітна плата з відрахуваннями, орендна плата, амортизація. А в США ці статті відносяться до розподілених накладних витрат.

Витрати на оплату праці в господарствах США становлять лише 5,39 грн./га та 0,7 % у витратах. Це пов'язано з тим, що фермери мало залучають найману працю, а максимально використовують свою працю і працю членів своєї сім'ї. Це дає певну економію у витратах. У США окремою статтею виділяються затрати праці фермера і його сім'ї — "Альтернативні витрати неоплачуваної праці". По цій статті витрачається в середньому 42,97 дол./га, що становить 5,6 % загальних витрат на вирощування пшениці. Значну питому вагу у витратах фермера у США займає амортизація — 26,6 % (205,0 грн./га), в той час як у вітчизняних сільськогосподарських підприємств на амортизацію припадає лише 6,0 % витрат (31,23 дол./га). Низький рівень витрат на амортизацію в Україні перш за все пов'язаний зі значною зношеністю використовуваної техніки та обладнання, недостатнім рівнем технічного оновлення сільського господарства. Таким чином, економія у витратах в цьому випадку, як правило, не призводить до підвищення ефективності виробництва.

Витрати на землю в США займають 20,4 % загальної суми витрат. Можна припустити, що

у цій статті закладена орендна плата за землю і інші витрати, пов'язані з землею. Стосовно вітчизняних підприємств, інформації щодо орендної плати у розрізі окремих видів продукції немає. Невелику частку витрат і в підприємствах України і у фермерів США займають податки і страхування — 2,5 та 2,1 % відповідно. До цієї статті по вітчизняних підприємствах нами було віднесено відрахування на соціальні заходи.

У США найбільшу питому вагу займають витрати на амортизацію, орендна плата і інші витрати на землю, а також витрати на добрива, паливо, ремонт обладнання. Натомість в Україні значну частку займають витрати на добрива, паливно-мастильні матеріали, що в значній мірі зумовлено більш високим рівнем цін на ці ресурси. Конкурентні позиції України по витратах на ринку зерна досягаються також переважно за рахунок більш низьких витрат на оплату праці та амортизацію. Проте низькі витрати на оплату праці опосередковано відображають відсутність мотивації у працівників і стимулів до ефективної праці, у результаті знижується продуктивність праці, заробітна плата, кількість і якість виробленої продукції. Низька оплата праці провокує також розкрадання, неефективне використання виробничих ресурсів, зниження трудової дисципліни тощо. Зниження витрат за рахунок більш низької амортизації обладнання позбавляє вітчизняні підприємства важливого джерела матеріально-технічного оновлення основних засобів і веде до недотримання технології, втрат урожаю, зниження якості продукції і теж є не виправданим.

ВИСНОВКИ

Собівартість зерна у вітчизняних сільськогосподарських підприємств нижча, ніж у фермерів США, що дає вітчизняним підприємствам конкурентні переваги і дозволяє Україні займати своє місце серед країн-експортерів. Хоча собівартість зернових у США має тенденцію до поступового зростання, в Україні цей процес відбувається значно швидше, що свідчить про послаблення міжнародних конкурентних позицій і спонукає до пошуку причин цього явища. В подальших дослідженнях необхідно спрямувати увагу на підтримання стійких конкурентних позицій на міжнародному ринку для вітчизняних сільськогосподарських підприємств шляхом оптимізації собівартості, пошуку найбільш ефективної структури витрат у процесі інтенсифікації виробництва.

Література:

1. Білик О.В. Забезпечення конкурентоспроможності продукції АПК України на зовнішніх ринках [Електронний ресурс] / О.В. Білик. // Економіка. Управління. Інновації. — 2012. — № 1. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2012_1_4.pdf

2. Гринишин Г.М. Оцінка конкурентоспроможності експортно орієнтованої продукції / Г.М. Гринишин // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2013. — Вип. 10 (3). — С. 177—183.

3. Олійник В.О. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції як складова продовольчої безпеки України в умовах глобалізації / В.О. Олійник // Актуальні проблеми державного управління. — 2011. — № 1. — С. 203—211.

4. Сільське господарство України за 2013 р.: статистичний бюлетень / За ред. Н.С. Власенко. — К.: Держ. служба статистики України, 2014. — 400 с.

5. Grain Market Report // International Grains Council. — February. — 2015. — Available at: www.igc.int

6. United States Department of Agriculture. National Agricultural Statistic Service. — Available at: <http://www.nass.usda.gov/>

References:

1. Bilyk, O.V. (2012), "Ensuring the competitiveness of Ukraine agricultural products in foreign markets", *Ekonomika. Upravlinnja. Innovatsiji*, vol. 1, Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2012_1_4.pdf (Accessed 22 march 2015).

2. Grinshin, G.M. (2013), "Evaluation of the competitiveness the export oriented products", *Ekonomichni nauky, Serii "Oblik i finansy"*, vol. 10 (3), pp. 177—183.

3. Olijnyk, V.O. (2011), "The competitiveness of agricultural products as part of food security in Ukraine in conditions of a globalization", *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia*, vol. 1, pp. 203—211.

4. State Statistics Service of Ukraine (2014), *Sil's'ke gospodarstvo Ukrainy za 2013 rik: statystychnyj biulleten' [Agriculture of Ukraine for 2013 statistical bulletin]*, *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*, Kyiv, Ukraine.

5. International Grains Council (2015), "Grain Market", available at: www.igc.int (Accessed 22 march 2015).

6. United States Department of Agriculture (2015), "National Agricultural Statistic Service", Available at: <http://www.nass.usda.gov/> (Accessed 22 march 2015).

Стаття надійшла до редакції 07.04.2015 р.